

Ліга Націй як передумова заснування ООН: міжнародно-правовий і політичний вимір участі США

Даніель Костянтин К. Пчельніков ¹ *

¹ Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Україна). Аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики, Навчально-науковий інститут міжнародних відносин.

* Автор-кореспондент, e-mail: g8dan1@ukr.net

СТАТТЯ

АНОТАЦІЯ

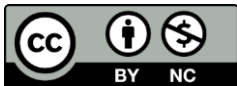
Дослідниця

DOI:

[10.70651/3041-2498/2025.6.05](https://doi.org/10.70651/3041-2498/2025.6.05)

Авторське право

© 2025 автора

Цей твір ліцензовано на умовах Ліцензії Creative Commons «Із Зазначенням Авторства – Некомерційна 4.0 Міжнародна» (CC BY-NC 4.0).

Розпад Ліги Націй і подальше створення Організації Об'єднаних Націй являють собою одну з найбільш значущих інституційних перетворень в історії міжнародних відносин. Ліга Націй, народжена внаслідок руйнівних наслідків Першої світової війни, була задумана як універсальна організація, спрямована на забезпечення миру шляхом колективної безпеки та дипломатичної співпраці. Незважаючи на ці прагнення, Ліга не змогла запобігти великим міжнародним кризам і врешті-решт розпалася після початку Другої світової війни. Її структурні слабкості, відсутність механізмів виконання та відсутність ключових держав – особливо Сполучених Штатів Америки – підірвали її легітимність та ефективність. Водночас США відіграли парадоксальну роль у цій інституційній еволюції. Хоча президент Вудро Вільсон відіграв важливу роль у розробці основоположних принципів Ліги, Сенат США відхилив американське членство, посилаючись на занепокоєння щодо суверенітету та влади Конгресу у питаннях війни. Тим не менш, Сполучені Штати Америки стали головним архітектором Організації Об'єднаних Націй через два десятиліття, сприяючи більш міцній структурі міжнародної безпеки у відповідь на невдачі свого попередника. Це дослідження досліджує багатовимірну кризу Ліги Націй, зосереджуючись на політичних, структурних і геополітичних факторах, які призвели до її загибелі. Він також аналізує трансформацію механізмів міжнародного співробітництва, приділяючи особливу увагу переходу Сполучених Штатів Америки від неучасті до лідерства в глобальному управлінні. Простежуючи траєкторію від ідеалізму Вільсона до прагматичного інституціоналізму післявоєнного періоду, це дослідження має на меті пролити світло на фундаментальні уроки, які сформували сучасну систему колективної безпеки, втілену в Організації Об'єднаних Націй.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

Ліга націй, Організація Об'єднаних Націй (ООН), колективна безпека, зовнішня політика США, «Чотирнадцять пунктів» Вудро Вільсона, інституційний провал, післявоєнний міжнародний порядок.

e-ISSN 3041-2498

Public Management and Policy

<https://www.eu-scientists.com/index.php/pmap>

League of Nations as a Prerequisite for the Founding of the UN: The International Legal and Political Dimension of US Participation

Daniel Kostiantyn Pchelnykov ¹ *

¹ Taras Shevchenko National University of Kyiv (Ukraine). Postgraduate Student at the Department of International Affairs and Foreign Policy, Educational and Scientific Institute of International Sciences.

* Corresponding Author, e-mail: g8dan1@ukr.net

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Research Article

DOI:

[10.70651/3041-2498/2025.6.05](https://doi.org/10.70651/3041-2498/2025.6.05)

Copyright © 2025
by author

This is an open access journal and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution—NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

The collapse of the League of Nations and the subsequent establishment of the United Nations represent one of the most significant institutional transformations in the history of international relations. Born out of the devastating consequences of World War I, the League of Nations was envisioned as a universal organization aimed at ensuring peace through collective security and diplomatic cooperation. Despite these aspirations, the League failed to prevent major international crises and ultimately dissolved after the outbreak of World War II. Its structural weaknesses, lack of enforcement mechanisms, and the absence of key powers—most notably the United States—undermined its legitimacy and effectiveness. At the same time, the United States played a paradoxical role in this institutional evolution. Although President Woodrow Wilson was instrumental in designing the League's foundational principles, the U.S. Senate rejected American membership, citing concerns over sovereignty and congressional authority in matters of war. Nevertheless, the United States emerged as a principal architect of the United Nations two decades later, promoting a more robust framework for international security in response to the failures of its predecessor. This study explores the multidimensional crisis of the League of Nations, focusing on the political, structural, and geopolitical factors that led to its demise. It also analyzes the transformation of international cooperation mechanisms, with particular attention to the United States' shift from non-participation to leadership in global governance. By tracing the trajectory from Wilson's idealism to the pragmatic institutionalism of the postwar period, this research aims to shed light on the foundational lessons that shaped the modern system of collective security embodied in the United Nations.

KEYWORDS

League of Nations, United Nations (UN), collective security, U.S. foreign policy, Woodrow Wilson's fourteen points, institutional failure, postwar international order.

1. Вступ

Розпад Ліги Націй і подальше створення Організації Об'єднаних Націй знаменують собою ключову трансформацію в еволюції механізмів глобального управління. Спочатку створена як гарант міжнародного миру та безпеки після Першої світової війни, Ліга Націй втілювала ідеалістичні прагнення до порядку, заснованого на правилах, які, зокрема, відстоював президент США Вудро Вільсон у своїх «Чотирнадцяти пунктах». Однак, незважаючи на центральну роль Вільсона в її створенні, США відмовилися приєднатися до організації, що значно послабило її авторитет і операційну спроможність. Це протиріччя – між американським ідеологічним лідерством і практичним виходом – викриває крихкий фундамент, на якому була побудована Ліга. Структурні недоліки, в тому числі відсутність обов'язкових механізмів виконання рішень, вимог однаковості і добровільних зобов'язань з боку держав-членів, ще більше підірвали довіру до неї. Нездатність Ліги ефективно реагувати на агресивні дії таких держав, як Японія, Італія та Німеччина, підкреслила її інституційну імпотенцію. На початку 1940-х років, з початком другого глобального конфлікту, Ліга застаріла. Проте вона стала важливим досвідом для архітекторів повоєнної міжнародної системи. США, які зараз більше задіяні в глобальних справах, стали рушійною силою створення Організації Об'єднаних Націй – нової організації, побудованої на переглянутих принципах колективної безпеки, інституційної підзвітності та співробітництва великих держав. У цій статті досліджуються причини та наслідки провалу Ліги Націй, з особливим акцентом на ролі США, а також аналізується, як їхній досвід вплинув на фундаментальний дизайн Організації Об'єднаних Націй. Дослідження спирається на історичні записи, інституційний аналіз та матеріали конференцій, щоб висвітлити еволюцію від ідеалізму до прагматичного інституціоналізму в міжнародних відносинах 20-го століття.

2. Огляд літературних джерел

В академічному дискурсі, присвяченому краху Ліги Націй і подальшому створенню Організації Об'єднаних Націй, часто підкреслюється взаємодія між інституційним дизайном, геополітичним контекстом і роллю великих держав, зокрема, США. Це дослідження спирається на поєднання первинних історичних джерел та аналітичних оглядів для вивчення механізмів, причин і наслідків розпаду Ліги Націй та становлення нового світового порядку. Бачення міжнародного миру, викладене президентом Вудро Вільсоном у його «Чотирнадцяти пунктах», стало ідеологічним підґрунтям для створення Ліги Націй. Його звернення до США у січні 1918 року. Конгресу закликав до відкритої дипломатії, свободи судноплавства та самовизначення народів – принципи, які пізніше матеріалізувалися в Пакті Ліги [1]. Паризька мирна конференція інституціоналізувала це бачення, хоча й не без компромісів. Хоча ідеї Вільсона лягли в основу дискусій, остаточна угода значною мірою була сформована сильними світу цього та їхніми стратегічними інтересами [2].

Незважаючи на центральну роль Вільсона у створенні Ліги, США так і не приєдналися до організації через внутрішню опозицію в Сенаті. Основним предметом суперечок була стаття 10 Пакту, яка зобов'язувала держави-члени захищати територіальну цілісність і політичну незалежність інших – багато хто вважав це потенційним порушенням повноважень Конгресу оголошувати війну [3]. Запропоновані сенатором Генрі Каботом Лоджем застереження були відкинуті Вільсоном, який відмовився йти на компроміс. В результаті Сенат остаточно відхилив Версальський договір у листопаді 1919 року [4]. Структурні недоліки Ліги ще більше підірвали довіру до неї. Організація не мала постійних військових сил і покладалася на добровільні внески держав-членів для забезпечення виконання рішень. Стаття 16 Пакту, яка закликала до економічних і військових санкцій проти агресорів, на практиці залишалася необов'язковою до виконання [5; 6]. Більше того, принцип однаковості в Раді (стаття 5) означав, що будь-яка держава могла накласти вето на рішучі дії, що робило Лігу неефективною під час криз [6]. Ці недоліки стали особливо очевидними під час кількох великих конфліктів. У Корфуському інциденті (1923 р.) Ліга не змогла запобігти італійській агресії і передала питання на розгляд Конференції послів, яка ухвалила рішення на користь Італії [7]. У 1931 році вторгнення Японії до Маньчжурії призвело до створення Комісії Літтона, яка дійшла висновку, що Японія діяла агресивно. Однак Ліга не змогла накласти значущі санкції, і Японія вийшла з організації в 1933 році [8]. Аналогічно, реакція Ліги на вторгнення Італії до Ефіопії в 1935 році була позначена

половинчастими санкціями, які не стосувалися критично важливих ресурсів, таких як нафта, і таким чином не змогли зупинити агресію [9].

Занепад Ліги прискорився з початком Другої світової війни. На початку 1940-х років її функції були здебільшого символічними. Московська декларація 1943 року, підписана США, Великобританією, СРСР і Китаєм, прямо закликала до створення нової міжнародної організації, присвяченої підтримці миру і безпеки [10]. Ліга була офіційно розпущена в 1946 році, а її активи та архіви були передані Організації Об'єднаних Націй [11]. Планування ООН ознаменувало явний відхід від слабких сторін Ліги. Конференція в Думбартон-Оуксі (1944 р.) запровадила значні нововведення, включаючи Раду Безпеки з повноваженнями накладати санкції та застосовувати військову силу, а також концепцію постійного членства з правом вето [12]. Ялтинська конференція (лютий 1945 року) закріпила рамки для прийняття рішень в Раді Безпеки ООН, включаючи Ялтинську формулу голосування, яка розмежовувала питання по суті та процедурні питання [13; 14]. Кульмінацією цих рішень стала конференція у Сан-Франциско (квітень-червень 1945 року), де 26 червня 50 держав підписали Статут ООН без жодного голосу проти [15; 16].

3. Постановка завдання

Незважаючи на свій амбітний задум і моральні засади, Ліга Націй не змогла створити ефективну систему колективної безпеки та запобігання конфліктам у міжвоєнний період. Одним з найбільш парадоксальних факторів, що спричинили цю невдачу, була неучасть США – тієї самої країни, президент якої виступав за створення Ліги. Ця відсутність не лише позбавила Лігу стратегічного лідерства, але й виявила глибші структурні недоліки всередині організації, включаючи відсутність обов'язкових механізмів виконання рішень, надмірну залежність від одностайного прийняття рішень та обмежену прихильність держав-членів до виконання зобов'язань. Ця проблема стає особливо помітною, якщо проаналізувати, як ці інституційні недоліки безпосередньо вплинули на початок Другої світової війни і підкреслили потребу в більш міцній міжнародній структурі. Втім, науковий аналіз часто недооцінює повною мірою те, наскільки неучасть США і їхнє подальше лідерство у створенні Організації Об'єднаних Націй вплинули на еволюцію управління глобальною безпекою. Тому для кращого розуміння спадщини і уроків раннього мультилатералізму необхідна комплексна переоцінка розпаду Ліги Націй і ролі США в переході до системи ООН.

4. Методи та матеріали

Це дослідження використовує якісну історико-аналітичну методологію, що ґрунтується на вивченні первинних і вторинних джерел, пов'язаних з інституційною еволюцією від Ліги Націй до Організації Об'єднаних Націй. Дослідження спирається на офіційні документи, промови та протоколи конференцій, такі як Статут Ліги Націй, Думбартон-Оукські пропозиції та Статут Організації Об'єднаних Націй. Особливу увагу приділено «Чотирнадцяти пунктам» Вудро Вільсона та дебатам у Сенаті США щодо Версальського договору, які є важливими для розуміння ідеологічних та політичних засад раннього мультилатералізму.

Вторинні джерела включають історичні дослідження академічних установ, цифрові архіви та коментарі експертів, які простежують збої в механізмах прийняття рішень Ліги, її здатності реагувати на кризові ситуації та відсутність колективних дій, які можна було б застосувати на практиці. Джерела з таких установ, як Відділення Організації Об'єднаних Націй у Женеві, Офіс історика (Державний департамент США) та Національні музеї Першої та Другої світових воєн, були критично проаналізовані як за змістом, так і за контекстом.

Порівняльний компонент дослідження зосереджений на виявленні інституційних слабкостей Ліги та оцінці того, як ці уроки вплинули на структурну побудову Організації Об'єднаних Націй, зокрема, щодо Ради Безпеки, використання права вето та юридичних зобов'язань держав-членів.

Усі використані матеріали мають перехресні посилання для забезпечення історичної точності та релевантності досліджуваного питання. Методологічна основа дослідження є інтерпретаційною, що дозволяє інтегрувати політичні, правові та дипломатичні виміри в оцінці трансформації механізмів глобального управління у 20-му столітті.

5. Результати та обговорення

5.1. Передумови та ідея створення Ліги Націй

Традиційно США дотримувалися зовнішньополітичної доктрини ізоляціонізму. Однак з початком Першої світової війни цей підхід почав змінюватися. У 1915 році поява «Руху готовності» (Preparedness Movement) сигналізувала про зростаюче визнання необхідності американської участі в конфлікті [17]. Хоча президент Вудро Вільсон спочатку виступав проти цього руху, його позиція змінилася у відповідь на низку критичних інцидентів, найбільш помітним з яких стала загибель військового корабля «Лузитанія». До 1917 року, коли США офіційно вступили у війну, стало очевидно, що існуючі міжнародні механізми не були адекватними для забезпечення тривалого миру. Усвідомлюючи це, президент Вільсон сформулював принципово нове бачення міжнародного порядку у своїх «Чотирнадцяти пунктах», представлених Конгресу США в січні 1918 року. Ця промова окреслила всеосяжні рамки повоєнного миру, наголошуючи на таких принципах, як відкрита дипломатія без таємних договорів, свобода судноплавства, справедливі умови торгівлі та вирішення територіальних і колоніальних суперечок шляхом самовизначення. Центральним у цій пропозиції був чотирнадцятий пункт, який закликав до створення «загальної асоціації націй», покликаної гарантувати політичну незалежність і територіальну цілісність усіх держав, тим самим запобігаючи майбутній агресії [1]. Ці ідеї були висунуті на світову арену під час Паризької мирної конференції (1919–1920 рр.), яка зібрала представників майже тридцяти країн. Незважаючи на широке міжнародне представництво, конференція проходила під егідою держав «Великої четвірки». Її головна мета виходила за рамки розробки мирних договорів і полягала у створенні нової міжнародної системи, здатної запобігти майбутнім конфліктам і забезпечити глобальну стабільність. Хоча не всі пропозиції Вільсона були прийняті – частково через опозицію з боку Франції та Великої Британії – «Чотирнадцять пунктів» створили фундаментальну основу для дискусій про справедливий і тривалий мир [2]. Одним з ключових результатів конференції стало включення Пакту Ліги Націй до Версальського договору. Пакт встановив механізми мирного вирішення спорів, підтвердив зобов'язання поважати і зберігати територіальну цілісність держав-членів, а також кодифікував принцип колективної безпеки. Його положення (статті 1–7) окреслили конституційні рамки Ліги, а статті 10–22 визначили її операційні механізми та обов'язки держав-членів [5]. Ліга Націй була першою спробою створення універсальної міжнародної організації. Її Статут, який набув чинності 10 січня 1920 року, не лише заклав правові та інституційні основи самої Ліги, але й послужив важливим прецедентом для розвитку наступних організацій, насамперед Організації Об'єднаних Націй.

Важливо зазначити, що США вступили у Першу світову війну відносно пізно – 6 квітня 1917 року. Як наслідок, людські та економічні втрати для країни були значно меншими, ніж для великих європейських держав. У післявоєнний період серед американської громадськості поширилися настрої на користь повернення до ізоляціонізму, зумовлені бажанням уникнути втягування в європейські справи. Ратифікація Версальського договору, який включав Пакт Ліги Націй, стала предметом інтенсивних дебатів у Сенаті США. Республіканська більшість на чолі з сенатором Генрі Каботом Лоджем виступила категорично проти статті 10 Пакту. Це положення зобов'язувало держави-члени підтримувати незалежність і територіальну цілісність інших членів, що, на думку критиків, могло б зобов'язати США до військового втручання без схвалення Конгресу. На додаток до конституційних проблем, багато сенаторів висловлювали застереження щодо фінансового та адміністративного тягаря, який може потягнути за собою участь США в Лізі, а також щодо її потенціалу відволікти увагу від нагальних внутрішніх проблем. Хоча сенатор Лодж запропонував низку застережень, спрямованих на захист суверенітету США, президент Вудро Вільсон, частково мотивований особистою неприязню до Лоджа, відмовився йти на компроміс, наполягаючи на ратифікації договору без поправок. Така непоступливість поглибила розкол між виконавчою і законодавчою гілками влади, зрештою, унеможлививши досягнення консенсусу. Як наслідок, 19 листопада 1919 року Сенат США відкинув Версальський договір, тим самим унеможлививши американське членство в Лізі Націй [3; 4].

5.2. Структурні недоліки та основні кризи організації

Ліга Націй спочатку була задумана як механізм підтримки колективної безпеки та запобігання майбутнім конфліктам. Однак низка інституційних слабкостей та структурних

недоліків суттєво підірвали її ефективність. Одним з найбільш критичних недоліків була відсутність постійних збройних сил. Хоча в статті 16 Статуту Ліги зазначалося, що держави-члени добровільно надаватимуть військові, військово-морські або військово-повітряні сили за рекомендацією Ради, жодної офіційної або постійної військової структури так і не було створено. Як наслідок, Лізі не вистачало примусової сили, необхідної для забезпечення виконання своїх рішень, і вона поклядалася на політичну волю окремих держав, а не на кодифіковані механізми. З моменту свого заснування Ліга створила велику кількість допоміжних і спеціалізованих органів, діяльність яких не була чітко обмежена і не координувалася Пактом. Таке інституційне розширення, яке не супроводжувалося створенням центрального координуючого органу, призвело до операційної фрагментації. Кілька органів часто працювали над одним і тим же питанням одночасно без комунікації та узгодження, що призводило до дублювання зусиль та неефективності. Хоча два координаційні органи – Координаційний комітет і Комітет вісімнадцяти – були врешті-решт створені в середині 1930-х років, ці реформи прийшли занадто пізно, щоб змінити глибоко вкорінену фрагментацію бюрократичного апарату Ліги [6].

Ще однією ключовою проблемою, закладеною в структуру Ліги, була вимога однакості для прийняття рішень по суті, як це передбачено статтею 5 Пакту. Це положення фактично надавало кожній державі-члену право вето, що ускладнювало, а в деяких випадках унеможлиблювало колективні дії. Навіть коли держави-члени погоджувалися кваліфікувати дії певної держави як агресію, Лізі не вистачало обов'язкових механізмів правозастосування. Хоча стаття 16 окреслювала потенційні санкції, включаючи фінансові та економічні заходи, їх застосування залишалося на розсуд держав-членів, що робило їх значною мірою символічними. Без обов'язкового виконання такі положення не мали стримуючої сили. Ефективність Ліги ще більше знижувалася через відсутність ключових світових держав. США, незважаючи на основоположну роль президента Вільсона, так і не приєдналися до Ліги. Більше того, вихід великих держав значно послабив легітимність та операційну спроможність організації. Радянський Союз приєднався до Ліги лише у 1934 році, а Німеччина вийшла з неї того ж року після приходу до влади нацистів. Японія вийшла в 1933 році після того, як Ліга розкритикувала її окупацію Маньчжурії, а Італія наслідувала її приклад у 1937 році. Ці виходи підірвали почуття спільних зобов'язань між державами-членами, що ще більше підірвало здатність Ліги до об'єднаного реагування на міжнародні кризи. Кілька гучних інцидентів у міжвоєнний період продемонстрували нездатність Ліги підтримувати міжнародний порядок і стримувати агресію. Одним з таких випадків був інцидент на Корфу в 1923 році, коли італійські війська під командуванням Беніто Муссоліні обстріляли і окупували грецький острів у відповідь на вбивство італійського генерала. Греція звернулася до Ліги з проханням про втручання, але Рада оголосила себе нездатною вирішити це питання і передала його на розгляд Конференції послів у Парижі, яка перебувала поза межами юрисдикції Ліги. Зрештою, під політичним тиском Конференція ухвалила рішення на користь Італії, змусивши Грецію виплатити репарації без будь-якого формального засудження італійської агресії. Цей епізод підкреслив безсилля Ліги, особливо з огляду на відсутність дієвих військових та економічних санкцій [7].

Ще одна значна поразка сталася у 1931 році під час Маньчжурської кризи. Японська армія інсценувала вибух на Південно-Маньчжурській залізниці поблизу Мукдена (нині Шеньян) і використала його як привід для окупації всього регіону. Китай негайно звернувся до Ліги, яка створила комісію Літтона для розслідування. Майже через рік комісія дійшла висновку, що дії Японії становили агресію, і рекомендувала відновити китайський суверенітет. Однак, запропоновані Лігою націй санкції були неповними і не охоплювали такі критичні ресурси, як нафта і вугілля. У лютому 1933 року Японія просто вийшла з Ліги, продовжуючи безперешкодно окупувати Маньчжурію до кінця Другої світової війни [8].

Останнім показовим випадком стало вторгнення Італії в Ефіопію в жовтні 1935 року. Ліга офіційно засудила агресію і в грудні ввела санкції, включаючи ембарго на постачання зброї. Однак Франція і Великобританія, не бажаючи відштовхувати Муссоліні, відмовилися включити в санкції життєво важливі ресурси, такі як нафта і паливо. Крім того, затримка із запровадженням економічних заходів дозволила Італії накопичити ресурси і успішно завершити свою кампанію до травня 1936 року. Таким чином, Ефіопія була анексована, а Ліга ще більше дискредитувала себе як інституція, нездатна захистити слабші держави або стримати експансіоністські сили. Небажання ключових членів запроваджувати значущі обмеження в кінцевому підсумку викрило обмеженість моделі колективної безпеки Ліги [9].

5.3. Розпуск Ліги Націй

До початку Другої світової війни Ліга Націй фактично втратила свою основну функцію гаранта міжнародного миру та безпеки, перейшовши натомість у стан формального, але значною мірою символічного існування. Оскільки Німеччина та Італія відновили агресивні військові кампанії по всій Європі між 1939 і 1940 роками, багато держав-членів знехтували своїми зобов'язаннями за Пактом Ліги. У відповідь на зростаючу неактуальність Ліга поступово почала скорочувати свій персонал і закривати свої офіси, сигналізуючи про фактичний інституційний відступ від глобальних справ. Переломним моментом стала Московська конференція, що відбулася в жовтні–листопаді 1943 року, під час якої США, Велика Британія, Китай і Радянський Союз видали Московську декларацію. Ця спільна заява закликала до створення “загальної міжнародної організації”, яка займатиметься підтримкою міжнародного миру та безпеки. Це бачення було підтверджено на Тегеранській конференції пізніше того ж року, де союзні держави погодилися сформувати новий міжнародний орган, який замінить Лігу Націй – те, що стане Організацією Об'єднаних Націй [10]. Офіційне припинення Ліги відбулося 18 квітня 1946 року під час останньої сесії Асамблеї в Женеві. На цьому засіданні делегати прийняли резолюцію про розпуск організації, за винятком питань, пов'язаних з адміністративним закриттям, таких як передача майна, архівів і невіршених справ [11]. Наступного дня Ліга Націй офіційно припинила свою діяльність, а 20 квітня 1946 року її фізичну інфраструктуру та документальні записи було передано до Секретаріату новоствореної Організації Об'єднаних Націй.

5.4. США і заснування ООН

Підписання Декларації Організацією Об'єднаних Націй у січні 1942 року, а потім Московської декларації в 1943 році ознаменувало ключове стратегічне зобов'язання союзних держав встановити післявоєнний міжнародний порядок, зосереджений на мирі та безпеці. Визнаючи необхідність інституціоналізації цього бачення після припинення військових дій, президент Франклін Рузвельт дозволив США. Державний департамент розпочне розробку основоположних принципів нової глобальної організації. У меморандумі, поданому Президенту, було визначено дві основні цілі: підтримка миру – у тому числі, у разі необхідності, шляхом застосування сили – та сприяння міждержавному співробітництву для сприяння колективному добробуту [18]. Офіційні переговори почалися восени 1944 року на конференції в Дамбартон-Оукс, скликаній під керівництвом так званих «чотирьох поліцейських» – США, Великобританії, Радянського Союзу та Китаю. Через політичну делікатність дискусії з Китаєм і Радянським Союзом проходили окремими сесіями. Серед центральних тем було створення Ради Безпеки ООН і призначення її постійних членів. США виступали за включення Китаю як противагу Японії; Сполучене Королівство підтримало членство Франції для відновлення балансу в Західній Європі; Радянський Союз, суперечливо, запропонував включити всі радянські республіки, проти чого виступив президент Рузвельт, оскільки він перешкоджав непропорційному представництву. Важливим результатом конференції стало детальне розмежування обов'язків Ради Безпеки щодо підтримання міжнародного миру та безпеки. Це включало розслідування суперечок, накладення санкцій і санкціонування військової сили, коли це було необхідно. Зокрема, у розділі, присвяченому виконанню рішень Ради Безпеки, були введені чіткі формулювання, які зобов'язують держави-члени надавати військові контингенти, обладнання та допомогу на запит Ради [12]. Зрештою, конференція в Дамбартон-Оукс стала критичною трансформацією в концептуалізації міжнародної безпеки. Це ознаменувало перехід від бажаної риторики «загального альянсу» до побудови структурованої системи з обов'язковими зобов'язаннями та чітко визначеними механізмами примусу.

На Ялтинській конференції в лютому 1945 року союзні держави підійшли до післявоєнного врегулювання з різними пріоритетами. Радянський Союз, уже встановивши контроль над більшою частиною Східної Європи, шукав офіційних гарантій для забезпечення своїх стратегічних інтересів після очікуваної капітуляції Німеччини. Навпаки, США та Сполучене Королівство, представлені президентом Франкліном Рузвельтом і прем'єр-міністром Вінстоном Черчиллем, були зосереджені насамперед на забезпеченні участі Радянського Союзу у війні проти Японії. Ця стратегічна необхідність змусила їх зайняти більш примирливу позицію щодо Москви. Тим не менш, обидва західні лідери наполягали на створенні нової системи колективної безпеки, яка б виправила інституційні недоліки Ліги Націй і запобігла одностороннім актам

агресії, які спровокують майбутні конфлікти [13]. Однією з найбільш критичних тем, які розглядалися в Ялті, був процес прийняття рішень у запропонованій Раді Безпеки ООН. Так звана ялтинська формула голосування розрізняла два типи рішень: питання по суті – насамперед пов'язані з миром і безпекою – які вимагали кваліфікованого голосування з одностайністю між п'ятьма постійними членами; і процедурні питання, які вирішувалися б простішою більшістю голосів [14]. Ялтинська конференція також визначила дату та порядок денний майбутньої Конференції ООН у Сан-Франциско. Оглядаючись назад, Ялта ознаменувала точку неповернення: вона твердо встановила основоположні принципи післявоєнного міжнародного порядку, включаючи право вето та розподіл повноважень у Раді Безпеки, які будуть кодифіковані в остаточному тексті Статуту ООН. Конференція в Сан-Франциско, що проходила з квітня по червень 1945 року, стала основоположною подією в розвитку сучасного глобального управління. Вперше представники 50 країн спільно взяли участь у розробці інституційної основи комплексної системи міжнародної безпеки. Конференція була організована в чотири комісії, кожна з яких наглядала за кількома комітетами, завданням яких було вирішення конкретних питань. Серед найбільш суперечливих дебатів був обсяг права вето. Західні делегації виступали за його обмеження питаннями критичної безпеки, тоді як Радянський Союз наполягав на абсолютному вето на всі резолюції Ради Безпеки. Зрештою, було досягнуто компромісу: усі "важливі" питання вимагатимуть позитивного голосування всіх п'яти постійних членів, тоді як процедурні питання підлягатимуть простішій кваліфікованій більшості. Інші важливі результати конференції включали роз'яснення критеріїв членства в ООН і вирішення так званого "польського питання, в якому США відмовилися прийняти будь-який із конкуруючих польських урядів. Згодом новоствореному соціалістичному уряду було дозволено підписати Хартію, ставши 51-ю державою-засновником. Що стосується питання багаторазового представництва, то як УРСР, так і Білоруська РСР були прийняті до ООН, що спонукало до створення відповідних комісаріатів закордонних справ. Конференція успішно завершилася 26 червня 1945 року Статутом ООН, прийнятим одностайно та підписаним усіма делегаціями-учасниками. Ця майже універсальна угода продемонструвала колективну готовність прийняти нову парадигму міжнародної відповідальності. Важливо те, що Хартія відображала чіткий відхід від слабких сторін Ліги Націй шляхом запровадження механізмів, що мають юридичну силу, структурованих процедур голосування та гарантій для включення менших держав до системи колективної безпеки [15; 16].

5.5. Рекомендації

На основі порівняльного аналізу Ліги Націй та формування Організації Об'єднаних Націй впливає кілька ключових рекомендацій щодо зміцнення сучасних механізмів міжнародної безпеки:

1. Забезпечити надійність зобов'язань щодо колективної безпеки. Нездатність Ліги Націй забезпечити колективну відповідь на акти агресії підкреслює необхідність чітких, обов'язкових зобов'язань між державами-членами. Організація Об'єднаних Націй повинна продовжувати зміцнювати оперативну довіру до колективної безпеки шляхом мінімізації двозначності у застосуванні санкцій і механізмів військового забезпечення.

2. Реформувати право вето для підвищення ефективності прийняття рішень. Хоча право вето в Раді Безпеки ООН було розроблено, щоб запобігти односторонньому нав'язуванню великими державами, його часте використання як інструменту геополітичних переговорів перешкоджає ефективній відповіді на глобальні кризи. Інституційна реформа повинна враховувати процедурні обмеження щодо використання права вето у випадках масових злочинів, таких як геноцид, військові злочини та злочини проти людства.

3. Інституційна гнучкість і адаптивна здатність. Однією з центральних структурних невдач Ліги була її інституційна жорсткість і нездатність адаптуватися до геополітичних реалій, що розвиваються. Навпаки, ООН повинна залишатися чуйною на нові загрози, включаючи кібервійну, транснаціональний тероризм, зміну клімату та пандемії. Це вимагає регулярних структурних перевірок і створення спеціалізованих оперативних груп, які швидко розгортаються.

4. Посилити роль середніх і малих держав. Маргіналізація менших націй у міжвоєнній дипломатії послабила легітимність колективного прийняття рішень. Нинішні механізми ООН,

такі як Генеральна Асамблея та ЕКОСОП, мають бути посилені, щоб забезпечити ширший представницький внесок і більшу справедливість у процесах глобального управління.

5. Підвищення потенціалу та мандату миротворчих операцій. Лізі Націй бракувало будь-якої форми миротворчої діяльності, яка мала б бути примусовою, натомість покладаючись на добровільні заяви. Миротворчі місії ООН, хоч і недосконалі, залишаються однією з основних сильних сторін організації. Постійні інвестиції в навчання, матеріально-технічне забезпечення та правила ведення бойових дій є важливими, особливо для місій у нестабільних середовищах або середовищах високого ризику.

6. Інституціоналізувати уроки, отримані з минулих невдач. Як продемонстрував перехід від Ліги до ООН, міжнародні організації повинні засвоїти історичні уроки, щоб залишатися ефективними. Це включає не лише реформи законодавчої та процедурної бази, але й оновлений акцент на політичній волі серед великих держав віддавати пріоритет глобальній стабільності над вузькими національними інтересами.

7. Сприяти більшій залученості та прозорості громадськості. Однією з причин зниження легітимності Ліги була її відстороненість від публічної відповідальності. ООН має посилити інформаційно-роз'яснювальну та комунікаційну стратегії, підвищуючи прозорість у прийнятті рішень і сприяючи громадській участі в глобальних зусиллях щодо миру та розвитку.

6. Висновки

Порівняльний аналіз міжвоєнної Ліги Націй і післявоєнної Організації Об'єднаних Націй показує, що, хоча обидві організації виникли на основі спільного бачення колективної безпеки та міжнародного співробітництва, їх реалізація та ефективність значно відрізнялися. Ліга Націй, що ґрунтується на ідеалізмі «Чотирнадцяти пунктів» Вудро Вільсона, не мала механізмів, які можна було б застосувати, і не змогла забезпечити участь ключових глобальних держав, особливо США. Його опора на декларативні принципи, відсутність спроможності примусу та інституційна фрагментація зробили його політичну руку значною мірою неефективною, незважаючи на деякі досягнення в гуманітарній та соціальній сферах. Навпаки, Організація Об'єднаних Націй вийшла з уроків провалу Ліги та була розроблена з більш прагматичним і структурованим підходом. Створення Ради Безпеки з чітко визначеними повноваженнями, формалізація права вето для п'яти постійних членів і розвиток миротворчих операцій ознаменували значний прогрес в архітектурі міжнародної безпеки. На відміну від Ліги, яка видала необов'язкові рекомендації, ООН має повноваження розгорнути миротворчі сили з мандатами Ради Безпеки, демонструючи більш активний та інституціоналізований підхід до запобігання та вирішення конфлікту. Тим не менш, оперативний досвід Організації Об'єднаних Націй показує, що навіть найскладніші інституційні рамки не застраховані від паралічу. Використання права вето продовжує відображати геополітичні інтереси великих держав, часто перешкоджаючи рішучим діям. Хоча право вето в Лізі було неформальним і обструктивним, в ООН воно стало формалізованим інструментом стратегічних переговорів, який часто використовується для збереження національних інтересів над колективною відповідальністю. Сьогодні концепція колективної безпеки залишається крихкою, особливо в глобальному середовищі, позначеному асиметричними загрозами, такими як тероризм, кібервійна та зміна клімату – виклики, які суттєво відрізняються від міждержавних конфліктів початку 20 століття. Головний урок, витягнутий з траєкторій як Ліги Націй, так і Організації Об'єднаних Націй, полягає в тому, що будь-яка міжнародна організація повинна зазнавати постійної адаптації та реформ. Інституційна стійкість залежить не лише від правових механізмів, але й від стійкої політичної волі великих держав діяти не лише у своїх національних інтересах, але й у прагненні до загального блага.

References

1. Fisanov, V., Nechaieva-Yuriichuk, N., & Hissa-Ivanovych, O. (2022). Woodrow Wilson's "Fourteen Points": between the diplomacy and propaganda (origins of the liberal paradigm). *Codrul Cosminului*, 28(1), 145–170. <https://doi.org/10.4316/CC.2022.01.07>
2. The National WWI Museum and Memorial. (n.d.). *Paris Peace Conference: Negotiating the End of the War*. <https://www.theworldwar.org/learn/peace/paris-peace-conference>

3. Yurtsever, S., & Hmaidan, F. M. (2019). From League of Nations to the United Nations: What is next?. *Journal of International Social Research*, 12(62), 449–466. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3067>
4. United States Senate. (1919). *Senate Rejects the Treaty of Versailles*. <https://www.senate.gov/about/powers-procedures/treaties/senate-rejects-treaty-of-versailles.htm>
5. United Nations Office at Geneva. (n.d.). *The Covenant of the League of Nations*. <https://www.ungeneva.org/en/about/league-of-nations/covenant>
6. Panto, F. A. (2021). *League of Nations and its effect over the future international organization*. ResearchGate. https://www.researchgate.net/publication/368307255_League_of_Nations_and_Its_Effect_Over_the_Future_International_Organization
7. Young, O. R. (1991). Political Leadership and Regime Formation: On the Development of Institutions in International Society. *International Organization*, 45(3), 281–308. <http://www.jstor.org/stable/2706733>
8. Tatsuhiro, Y. (2007). The Manchurian Incident, the League of Nations and the Origins of the Pacific War. What the Geneva archives reveal. *Asia-Pacific Journal*, 5(12), e2. <https://doi.org/10.1017/S1557466007022528>
9. Paulson, S. K. (2023). *League of Nations Applies Economic Sanctions Against Italy*. EBSCO. <https://www.ebsco.com/research-starters/history/league-nations-applies-economic-sanctions-against-italy>
10. Office of the Historian. (n.d.). *The Tehran Conference, 1943*. <https://history.state.gov/milestones/1937-1945/tehran-conf>
11. Makamson, C. (April 19, 2021). 'The League is Dead. Long Live the United Nations.' <https://www.nationalww2museum.org/war/articles/league-of-nations>
12. Dumbarton Oaks. (1944, October 7). *Proposals for the establishment of a general international organization*. Washington Conversations on International Peace and Security Organization. <https://www.dipublico.org/doc/instrumentos/163.html>
13. Office of the Historian. (n.d.). *Wartime Conferences, 1941–1945*. <https://history.state.gov/milestones/1937-1945/war-time-conferences>
14. Barron, B. (Ed.), Franklin, W. M., & Noble, G. B. (Eds.). (1955). *Foreign relations of the United States: Diplomatic papers, conferences at Malta and Yalta, 1945*. United States Government Printing Office. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1945Malta>
15. United Nations. (n.d.). *The San Francisco Conference*. <https://www.un.org/en/about-us/history-of-the-un/san-francisco-conference>
16. Popowycz, J. (May 10, 2022). *The 1945 San Francisco Conference and the Creation of the United Nations*. <https://www.nationalww2museum.org/war/articles/1945-san-francisco-conference-and-creation-united-nations>
17. The United States Foundation for the Commemoration of the World Wars. (n.d.). *The Preparedness Movement*. <https://ww.worldwar1centennial.org/index.php/illinois-in-wwi/934-illinois-in-wwi-article-2.html>
18. U.S. Department of State. (1944). *Foreign relations of the United States: Diplomatic papers, 1944, The British Commonwealth and Europe, Volume III* (Document No. 840.50/9–3044, Memorandum by the Secretary of State to President Roosevelt, September 30, 1944). Washington, D.C.: U.S. Government Printing Office. <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1944v03/d23>